ויחי

א. אויף די ווערטער „כי באפם הרגו איש״ [1] איז רש״י מפרש: „אלו חמור ואנשי שכם, ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד כו״.

איז אין דעם ניט מובן:

א) פאַרוואָס דערמאָנט ניט רש״י שכם. ואדרבא ער האָט דאָך געברענגט דעם גאַנצן ענין.

ב) פון רש״י׳ס לשון „אלו חמור ואנשי שכם״ [2] איז משמע, אַז ווען ער וואָלט דעם פירוש ניט געזאָגט, וואָלט מען אַליין ניט געווואוסט (אַדער מען וואָלט געלערנט אַן אַנדער פי׳ רוש) וועמען דער „(הרגו) איש״ מיינט — און דערפאַר דאַרף רש״י אויס־טייטשן אלו, דאָס זיינען „חמור ואנשי שכם״.

אָבער לכאורה געפינט מען ניט אַז די תורה זאָל ערגעץ דערציילן אַז שמעון ולוי זאָלן האָבן וועלן־עס־איז עמעצן געהרג׳עט, אויסער די „אנ־שי שכם״ — ובמילא וואָלט מען דאָך לכאורה פאַרשטאַנען, אויך אָן פירוש רש״י, אַז מיט „(כי באפם) הרגו איש״ מיינט תורה די אנשי שכם [3]. וואָס איז דאָ דער אויפטו פון רש״י אַז „אלו חמור ואנשי שכם״ [4]?

1) פרשתנו מט, ו.

2) ובפרט שבפירושו ד״ה וברצונם עקרו שור (בפסוק זה עצמו) אינו כותב „זה יוסף״.

ולהעיר גם מזה שבפירושו ד״ה בסודם אל תבא נפשי כותב „זה מעשה זמרי כו׳״, משא״כ בפירושו ד״ה בקהלם. ואכ״מ.

3) ראה לקמן סעיף יא ובהערה 47.

4) ואין לומר, שמכיון שאנשי שכם הם רבים לכן צריך רש״י לחדש ש„(הרגו) איש״ (לי׳ יחיד) קאי אאנשי שכם — כי [נוסף לזה, שכבר לפנ״ז פירש רש״י

ג) ס׳איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז אין דעם כלל פון „אנשי שכם״ איז דאָך איינגעשלאָסן אויך „חמור״ — פאַרוואָס נעמט אים רש״י אַרויס פונעם כלל און דערמאָנט אים באַזונדער?

מען קען ניט זאָגן אַז דערפאַר טוט עס רש״י וויל אויך דער פסוק, דערציילנדיק ווי שמעון ולוי האָבן

„דרך ארץ לומר על הרבה שוורים שור״ * — ראה לקמן קושיא הד׳]

(א) מכיון שלא מצינו בשום מקום ש־שמעון ולוי הרגו את מישהו לבד מאנשי שכם, הרי פשוט לכאורה (גם בלי פרש״י) ש„הרגו איש״ קאי על אנשי שכם. וא״כ מה שרש״י צריך לבאר, הוא רק הטעם למה נאמר איש לשון יחיד.

(ב) אפילו באם נאמר (בדוחק) שגם מצד הקושיא הנ״ל — למה נאמר „(הרגו) איש״ (לשון יחיד) — לא היינו יודעים עדיין (אלולא פרש״י) שקאי על אנשי שכם — הרי פשוט, שחידוש גדול יותר הוא פרש״י לקמן ש„שור״ קאי איוסף ** — מהפירוש ש־

*) וראה שיחת ש״פ וישלח תשל״א (לקו״ש חכ״ה ע׳ 179), שמטעם זה אין רש״י מפרש „ויבן לו בית״ (וישלח לג, יז); „ונטה שם אהלו״ (שם, יט) — אף שפשוט הוא שבנה כמה בתים ונטה כמה אהלים — כי סומך עצמו אפירושו שלפנ״ז (לב, ו).

**) וגם: לפי פירוש זה, צריך רש״י (לדחוק ו)לפרש ש„וברצונם עקרו״ הוא „רצו לעקור״, ולא שעקרו בפועל.

(בראַ״ם וש״ח כאן: מפני שמחשבתן היתה לעקרו נקראו עוקרין. ואף שרק ב־אוה״ע „חושב להם הקב״ה מחשבה מעשה״ (רש״י תבא כו, ה) — עיין בש״ח וב־משכיל לדוד (בפירושו השני) מה שתירצו ע״ז.

אבל (נוסף לזה, שתירוצם לא נזכר ב־פרש״י כלל, אפילו לא ברמז) מפשטות לשון רש״י „רצו לעקור״ מוכח כנ״ל (וכתירוץ הראשון שבמשכיל לדוד)).

אויסגע׳הרג׳עט אַלע אנשי שכם (ויהר־גו כל זכר[5]), דערמאָנט אים באַזונ־דער: „ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב"[6] — וואָרום אויב דאָס איז צוליב דעם, ווערט נאָך שטאַר־קער די ערשטע קושיא — אַז רש"י דאַרף דערמאָנען אויך „שכם"?

ד) שוין פריער[7], אויפן לשון הפסוק „ויהי לי שור וחמור", זאָגט רש"י: „דרך ארץ לומר על הרבה שוורים שור". ומובן, אַז אַן ענלעכן הסבר קען מען לכאורה זאָגן אויך אין אונזער פסוק: אַז דער וואָרט „איש" מיינט טאַקע די מערערע אנשים פון שכם און זיי קומען בלשון יחיד ווייל ס׳איז „על שם המין"[8]. איז קשה לפ"ז פון וואַנעט לערנט רש"י אָפּ דעם חידוש[9] — אַז „אינן חשובין כולם אלא כאיש אחד"?

ה) צוליב זיין פירוש „אלו חמור ואנשי שכם ואינן כו׳ אלא כאיש אחד" וואָלט געווען גענוג אַז רש"י זאָל מעתיק זיין פון פסוק בלויז דעם וואָרט „איש", אָדער לכל היותר — „הרגו איש". פאַרוואָס ברענגט ער אַראָפּ דער־ביי אויך די ווערטער „כי באפם"[10]?

ב. דערנאָך איז רש"י ממשיך אין זיין פירוש: „וכן הוא אומר בגדעון[11] והכית את מדין כאיש אחד וכן במצ־רים[12] סוס ורוכבו רמה בים".

דאָס וואָס רש"י מיינט צו זאָגן מיט די צוויי ראיות; און דאָס וואָס ער איז מקדים די ראי׳ פון אַ פסוק אין נביאים („והכית גו׳ כאיש אחד") פרי־ער פאַרן פסוק אין חומש („סוס ורוכבו רמה בים") — איז פאַרשטאַנדיק אין פשטות:

ביי מענטשן — אפילו גרויסע גבו־רים — וואָס זייער כח איז אַ באַגרע־נעצטער, מוז[13] לכאורה זיין אַן אונ־טערשייד צווישן דער גבורה וואָס זיי ווענדן אָן ביים קעמפן קעגן אַ רבים וביותר — קעגן אַ גאַנצער שטאָט, און דער גבורה וואָס זיי באַ־נוצן קעגן בלויז איין מענטשן[14]. און דעריבער ווען רש"י איז מחדש „ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד", וואָס דאָס מיינט אַז לגבי שמעון ולוי האָט (דאָס אויס׳הרג׳ענען) גאַנץ שכם באַט־ראָפן ניט עפּעס מער ווי (ווען זיי טוען דאָס צו) איין מענטש[15]

„הרגו איש" פירושו „חמור ואנשי שכם" *** [ובפרט שהכתוב „בכור שורו הדר לו" (ברכה לג, יז) שנאמר על יוסף — עדיין לא למדו התלמיד], ובכ"ז כותב רש"י בפשטות „רצו לעקור את יוסף כו׳" — ואינו מקדים לזה „זה יוסף כו׳".

5) וישלח לד, כה.

6) שם, כו.

7) שם לב, ו.

8) וכמו שפירש הראב"ע. והביא ראי׳: כמו שור וחמור. וראה גם רד"ק כאן.

9) ראה לקמן סעיף ב׳.

***) ולהעיר, שכו"כ מפרשי התורה (מהפשטנים) וכן תרגום אונקלוס מפרשים „וברצונם עקרו שור" באופן אחר מרש"י (ודוקא תרגום יונתן — שאינו קרוב לפשט — מפרש כרש"י), משא"כ „הרגו איש".

10) מה שמעתיק „באפם", י"ל שזה נוגע לפירושו השני „כל אחד לעצמו באפם הרגו". אבל — עדיין מוקשה למה מעתיק גם תיבת „כי"?

11) שופטים ו, טז.

12) בשלח טו, א.

13) להעיר מתניא פמ"ח (סז, ב). לקו"ת שה"ש לח, ג. ובכ"מ.

14) וגם בנדו"ד (אנשי שכם) כן הוא. כי אף שהיו כואבים — הרי מ"מ אינו דומה כחו ד(כואב) אחד לכחם של הרבה כואבים.

15) ועפ"ז יומתק לשון רש"י „ואינן חשובין כולם כו׳" — ולא „ואינן חשובין כולם בעיניהם כו׳" כלשונו בפ׳ מקץ (מד,

(ד.ה. אַז דער פאַרגלייך פון גאַנץ שכם „כאיש אחד" ווערט געמיינט — ווי דער באַטרעף פון זייער (שמעון ולוי גופא) הרג׳ענען איין מענטש; און ניט אַז גאַנץ שכם לגבי שמעון ולוי האָט באַטראָפן אַזוי ווי „איש אחד" לגבי סתם מענטשן, שווַאַכערע פון שמעון ולוי, ביי שמעון ולוי אָבער איז „איש אחד" געווען לייכטער און אַנדערש ווי גאַנץ שכם — וואָרום[16] פון לשון הפסוק „הרגו איש" איז משמע, אַז זיי האָבן דאָ געהרג׳עט [אַלעמען ווי] איין מענטש).

מוז ער צום אַלעם ערשטען ברענגען אַ ראי׳ אַז ס׳איז בכלל שייך אַ מציאות פון אַזאַ גבורה ביי מענטשן[17]: „וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד", וואָס אויך ביי גדעון׳ען[18] גענומען מען אַז גאַנץ מדין האָט ביי אים באַטראָפן ווי איין מענטש.

און נאָכדעם ווי רש״י ברענגט אַ ראי׳ צום עצם ענין, אַז מ׳געפינט אַזאַ פאַל פון „ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד", פאַדערט זיך ערשט אַ ראי׳ צום לשון הכתוב — אַז רבים ווערן געהרופן בלשון יחיד אויב זיי באַטרעפן אַזוי — פון „סוס ורוכבו רמה בים", לשון יחיד, דערפאַר[19] וואָס אַלע סוסים און רוכבים פון מצרים זיינען „חשובים" בלויז ווי איין סוס ורוכבו[20].

יג) — כי „כעיר ביניונית כו׳" שבפ׳ מקץ שם הוא בנוגע לשאר אנשים, ולכן מדגיש שהחשיבות דמטרופולין בעיניהם היא כעיר ביניונית בשאר אנשים. משא״כ בפסוק זה, שגם „כאיש אחד" הוא בעיניהם.

16) וגם: מכיון שהיו „כואבים" — אינו חידוש כ״כ שהרבה כואבים (ובפרט — כאב דיום שלישי למילה, ראה פרש״י ר״פ וירא) הם כאיש אחד אפילו לגבי שאר אנשים, ובפרט לגבי השבטים — ראה רש״י מקץ שם.

17) ואף ש„בטוחים היו על כחו של זקן" (רש״י וישלח לד, כה)* — הרי זהו רק נתינת כח, אבל המלחמה בפועל היתה ע״י שמעון ולוי [ובפרט, שאף שבטוחים היו, בכל זאת באו על העיר בהיותם כואבים דוקא (ראה לעיל ע׳ 152 הערה 21)].

18) ועפ״ז יובן לשון רש״י „(וכן הוא אומר) בגדעון כו׳" — דלכאורה מיותר — בכדי להדגיש, שאף ש„והכית גו׳ כאיש אחד" הוא מפני „כי אהיׁ עמך", בכל זאת, הרי גדעון הכה את מדין ואעפ״כ הכה את כולם כאיש אחד — ולכן י״ל שכן היׁ גם בשמעון ולוי.

ואף שסו״ס, מה שגדעון הכה את מדין כאיש אחד הוא מפני „כי אהיׁ עמך" בעת המלחמה — י״ל (כדלקמן סעיף ט׳), שפירוש זה שברש״י כאן שהוא „מדרשו", הוא לפי הפירוש ד„מדרש אגדה" ש„בטוחים היו על כחו של זקן" (שברש״י וישלח שם). אבל לפי פי׳ הראשון שברש״י שם, צריך לפרש כפירוש השני שברש״י כאן*.

19) ודוחק לומר שזהו על שם המין — כי „רוכב" (משא״כ „רכב") אינו „מין".

ולהעיר ממ״ש (בשלח יד, כג. טו, יט) „פרשיו" לשון רבים — אף ש„סוס" וכן „רכבו" נאמר בפסוקים אלו עצמם בלשון יחיד.

וי״ל, שזהו גם טעמו של אונקלוס שב־ „סוס ורוכבו" מתרגם „סוסיא ורכביׁ" — אף שבכמה מקומות (לדוגמא בשלח יד, ט. שם, כג, ז, יט) שנאמר „סוס" (ל׳ יחיד) מתרגם „סוסוות". ובכ״מ — „סוסון" (שופטים כ, א). ואכ״מ.

20) ועפ״ז יומתק מה שרש״י כופל „וכן (הוא אומר) כו׳ וכן" (משא״כ לעיל מט,

---

*) ראה הערה הבאה, שהפירוש „ואינן חשובין כו׳ כאיש אחד" הוא לפי הפירוש „בטוחים היו כו׳" שבפרש״י וישלח שם.

*) ומה שמקדים כאן הפירוש „ואינן חשובין כו׳" — אף שהוא לפי פירוש השני שבפ׳ וישלח שם — כי בנוגע לפסוק זה שאנו עסוקים בו, פירוש „ואינן חשובין כו׳" הוא קרוב יותר לפשוטו של מקרא, כדלקמן סעיף י׳.

מען דאַרף אָבער פאַרשטיין:

א) פאַרוואָס ברענגט רש"י די צווייטע ראי' פון „סוס ורוכבו רמה בים", און ניט פון דעם פריערדיקן פסוק „ויבאו אחריהם כל סוס פרעה"[21] וואו רש"י אַליין זאָגט דעם זעלבן הסבר: „וכי סוס אחד הי' אלא מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד"[22]?

ב) צוליב וואָס איז רש"י מדגיש „וכן במצרים כו' "; וואָס איז די נפקא־מינה, בנוגע דער הוכחה וואָס רש"י ברענגט פון „סוס ורוכבו גו' ", צי דער פסוק רעדט וועגן מצרים[23] אָדער וועגן עמעצן אַנדערש?

ג) אָט די הוכחה (אַז רבים החשובים כאחד ווערן געראָפן בלשון יחיד) איז דאָך לכאורה בלויז פון די ווערטער „סוס ורוכבו", און פאַרוואָס ברענגט רש"י אַראָפּ אויך די ווערטער „רמה בים"?

ג. נאָכדעם ווי רש"י פאַרענדיקט דעם פירוש „ואינן חשובין כו' ", איז ער מוסיף: „זהו מדרשו ופשוטו כו' " — אַז דער פירוש הנ"ל (אַז דערפאַר שטייט „איש" בלשון יחיד וויל „אינן חשובין כולם אלא כאיש אחד") איז „מדרשו", אָבער לפי פשוטו איז דערויף פאַראַן אַן אַנדער טעם (כדלקמן סעיף ד').

איז ניט מובן: פאַרוואָס שטעלט רש"י דאָ „מדרשו" פאַר „פשוטו", אין דער צייט ווען דער עיקר פון זיין פירוש על התורה איז „פשוטו של מקרא"[24]?

ד. דער טעם לויט פשוטו, פאַר־וואָס דאָ שטייט „איש" בלשון יחיד, זאָגט רש"י ווייטער: „אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו. וכן וילמד[25] לטרף טרף אדם אכל".

וואָס דער מיין פון דעם פירוש („פשוטו") איז, אַז די „אנשים הר־בה" ווערן געראָפן אין פסוק „איש" בלשון יחיד, וויל דאָס באַציט זיך (ניט אויף זיי אַלעמען צוזאַמען, נאָר) אויף „כל אחד לעצמו", אויף יעדן איינצלנעם פון זיי באַזונדער. און דער טעם וואָס דער פסוק רעדט וועגן „כל אחד לעצמו" און איז ניט כולל אַלעמען צוזאַמען (וואָס דערפאַר זאָגט ער „איש" און ניט „אנשים"), איז בכדי צו לאָזן הערן, אַז „באפם הרגו כל איש שכעסו עליו": ס'איז ניט געווען, כרגיל, אַז זייער צאָרן האָט זיך אויסגעלאָזט ביים הרג'ענען דעם עי־קר, דער רוב פון אנשי שכם און די איבעריקע מענטשן האָבן זיי געי־הרג'עט שוין אַן אַ כעס אויף זיי (נאָר עס איז געקומען ויי אַ המשך פון דעם רוב), נאָר דער „באפם" באַציט

ג. ובכ"מ. — אבל ראה פרש"י בשלח יד, יז. ובכ"מ) — כי ב' ההוכחות הן לשני ענינים שונים.

21) בשלח יד, כג.

22) במפרשי רש"י שם הקשו, מדוע אין רש"י מפרש ש„סוס" (לשון יחיד) הוא ע"ש המין. אבל אין לומר שמכיון שאפשר לפרש שם כפירושם, ע"כ אין רש"י מביאו לראי' כאן — שהרי מזה שרש"י מקשה שם בפשיטות „וכי סוס אחד הי' " מוכרח לומר שדבר פשוט הוא (אפילו ל„בן חמש") שא"א לפרש שם שהוא ע"ש המין. וראה ש"ח ומשכיל לדוד שם. ואכ"מ.

23) ובדוחק י"ל דכיון שלפני זה צריך לפרש „בגדעון" (כדלעיל בפנים ובהערה 18) — מפרש גם כאן. וראה פרש"י לעיל מח, ב.

24) ובפרט לפי המבואר בהערה 18, שהפירוש „ואינן חשובין כו' " הוא לפי פירוש השני שברש"י וישלח.

25) יחזקאל יט, ג.

זיך צו יעדערן באַזונדער: כל אחד, אפילו דעם לעצטן איז „באפם הרגו".

און אויף דעם גיט רש"י אַ דוגמא פון „וילמד לטרף טרף אדם אכל", וואָס אויך דער וואָרט „אדם" (ל' יחיד) אין יענעם פסוק קומט דערפאַר וואָס ביי יעדער אדם וואָס דער כפיר פאַרצוקט איז דאָ אַ באַזונדער „פעולה".

דאַרף מען פאַרשטיין:

א) ס'איז דאָך לכאורה אַ דבר פשוט, אַז דער „באפם" באַציט זיך אויף יעדן איש פון די אנשי שכם — וואָרום אויב ניט, וואָלטן זיי דאָך ניט גע'הרג'עט סתם מענטשן אויף וועמען זיי זיינען ניט אין כעס — היינט צוליב וואָס דאַרף דאָס דער פסוק באַוואָרענען דורך זאָגן „איש" — לשון יחיד?

ב) ווי אַ ראי' צו רש"י'ס פירוש („אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו כו'") וואָלטן לכאורה געגוג געווען בלויז די וועלטער „אדם אכל". פאַרוואָס איז ער מעתיק אויך די וועלטער „וילמד לטרף טרף"?

ה. איז דער ביאור בכל הנ"ל:

אויפן פסוק[26] „כי נבלה עשה ביש־ראל גו' וכן לא יעשה" (בשייכות צו מעשה שכם) זאָגט רש"י „שהאומות גדרו עצמן מן העריות כו'". פון דעם איז מובן, אַז די פעלקער („יושב הארץ"[27]) האָבן ניט געקענט האָבן קיין תביעה צו שמעון ולוי, פאַרוואָס זיי האָבן גע'הרג'עט שכם, ווי־באַלד אַז ער האָט עובר געווען אויף דעם וואָס „האומות גדרו עצמן"[28].

26) וישלח לה, ז.
27) שם, ל.
28) ראה פרש"י וישלח לה, ז. לעיל ע' 90.

און דאָס וואָס יעקב האָט גע'טענה'ט צו שמעון ולוי „עכרתם אותי להבאישני ביושב הארץ גו'", איז עס געווען אויף דעם וואָס „ויהרגו כל זכר ואת חמור".

[און הגם אַז אויך זיי האָבן אויף זיך געהאַט אַ חיוב מיתה[29] — וואָרום לולא זאת וואָלטן שמעון ולוי זיי זיכער ניט גע'הרג'עט (ובפרט אַז אַלע זיינען דאָן געווען מצווה אויף שפיכת דמים[30]) — פונדעסטוועגן איז מובן אַז בנוגע זיי, חמור און אנשי שכם, איז פאַרט געווען אַן אָרט פאַרן „יושב הארץ" צו האָבן אַ טענה און מאָנען].

דערפון וועט אויך ווערן פאַרשטאַנדיק בנוגע אונזער פסוק „כי באפם הרגו איש", אַז דערמיט האָט זיי יעקב אבינו ניט אויסגערעדט פאַרוואָס זיי האָבן גע'הרג'עט שכם'ען, וויל (א) אויף דעם האָט ער צו זיי קיין טענה ניט געקענט האָבן, כנ"ל; (ב) זייער הרג'ענען שכם איז ניט געווען קיין תוצאה פון „באפם", נאָר מחמת אַ חיוב גמור.

און דערמיט איז פאַרשטאַנדיק דער אויפטו פון רש"י מיט זיין פירוש „אלו חמור ואנשי שכם": דורך דעם וואָס ער דערמאָנט חמור באַזונדער, הגם אַז ער איז דאָך איינער פון די אנשי שכם, און דאָך איז ער משמיט שכם, מאַכט ער קלאָר אַז מיט „(באפם הרגו) איש" ווערט געמיינט נאָר חמור און די אנשי שכם און ניט שכם גופא (וואָס מ'וואָלט עס ניט געווואוסט ווען רש"י זאָגט גאָרניט

29) ראה לעיל שם הערה 41. וראה גם לעיל ע' 150 ובהנסמן שם.
30) נח ט, ה־ו. סנה' נו, ב.

אויף דעם, אדער וועז ער זאגט „אלו אנשי שכם" סתם).

ו. אבער לויט דעם קען נאך וועלן שוועך, פארוואס שטייט „איש" לשון יחיד: אויב מ'וואלט געלערנט אז מיט „באפם הרגו איש" וועלן געמיינט אלע מענטשן וואס זיי האבן דאן געהרג'עט (אויך שכם בן חמור), וואלט מען דעמאלט געקענט זאגן אז דער לשון „איש" (ל' יחיד) וועלט געזאגט „על שם המין" — דעם גאנצן מין פון „איש" אין שכם „הרגו באפם"; אבער ווייבאלד אז ניט דער גאנצער מין פון „איש" איז דארט אומגעקומען מצד „אפם", קען מען דאך שוין במילא ניט אננעמען אז דער לשון „איש" קומט על שם המין?

דערפון לערנט רש"י אף דעם טעם וחידוש: „ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד", אז דער לשון יחיד פון „איש" שטייט דא דערפאר וואס די אלע מענטשן, וואס שמעון ולוי האבן געהרג'עט „באפם", האבן ביי זיי באטראפן בלויז „כאיש אחד".

ז. אבער אויף דעם קען מען דאך פרעגן: יעקב מיט זיינע רייד „כי באפם הרגו איש" איז דאך ניט אויסן געווען ארויסצובערעגען די מעלה פון שמעון ולוי, נאר אדרבה, צו מוכיח זיין זיי — היינט ווי שטימט עס אז מיטן לשון פון די מוסר־רייד זאל ער גאר מיינען דעם שבח וואס „אינן חשובין כולם אלא כאיש אחד"[31]?

פארענטפערט דאס רש"י אליין מיט דעם וואס ער איז ממשיך ווייטער „וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים": בנוגע צו „ה' נלחם להם במצרים"[32] (וואס איז געווען פאר „וישב הים גו' לאיתנו"[33]), ווייבאלד אז דאמאלס האט דער אויבערשטער געפירט כבי־כול אין דער דוגמא ווי א (מענטש האט) מלחמה (ניט ווי „וה' הכה כל בכור"[34] וכיו"ב), איז פאראן א נתי־נת מקום פאר א ס"ד, אז דא קען זיין עפעס א חילוק צווישן דער מל־חמה מיט א ריבוי, און דער מלחמה מיט איינעם — און דעריבער איז דער פסוק[35] „מגיד שאין כולם חשו־בין לפני המקום אלא כסוס אחד";

אנדערש איז אבער ביים פאל פון „סוס ורוכבו רמה בים"[36], וואס איז געקומען דורך דעם וואס „וישב ה' עליהם את מי הים"[35] (בעת די מצ־ריים זיינען שוין ארײַן אין ים) — דארט איז מלכתחלה ניטא קיין שום ארט מאכן א חילוק צווישן א רבים און א יחיד: ס'איז דאך פשוט, אז דורך „וישב הים לאיתנו" זיינען זיי אלע, ממש פונקט ווי עס וואלט גע־וען איינער, געווארן „אריינגעווארפן", איינגעשלונגען אין ים. קומט דאך במילא אויס, אז אין דעם, וואס די אלע סוסים ורוכבים האבן באטראפן ווי בלויז איין סוס ורכב, איז ניטא קיין חידוש און רבותא[36] — און פונ־דעסטווענען שטעלט זיי דער פסוק בלשון יחיד נאר דערפאר וואס בפו־על זיינען זיי (חשובים כ)אחד, און אף „אחד" — מוז דאך שטייען לשון יחיד.

און ווייבאלד אזוי, איז פארשטאנ־דיק אז אויך אין אונזער פסוק

31) ראה לעיל ע' 152 הערה 20. אבל ביאור זה אינו ע"ד הפשט.
32) בשלח יד, כה.
33) שם, כז.
34) בא יב, כט.
35) שם טו, יט.
36) והחידוש שם שב„סוס ורוכבו גו'" הוא — מה ששניהם „קשורים זה בזה כו'", כדפרש"י שם.

מוז שטייען „הרגו איש" בל' יחיד, דערפאַר וואָס בפועל זיינען אַלע געווען חשובין בלויז כאיש אחד — ניט מיינענדיק דערמיט וועלכן עס איז אויפטו (ומעלה — אויף שמעון ולוי) אין די דברי מוסר פון יעקב.

און דערפאַר ברענגט רש"י אויך די ווערטער „רמה בים", און באַגונגט זיך ניט בלויז מיט „סוס ורוכבו" — ווייל פון „רמה בים" איז, כנ"ל, די ראי' אַז רבים החשובין כאחד ווערן געזרופן בלשון יחיד אויך דאַן ווען דאָס איז ניט נוגע אַלס אַ הדגשה און רבותא אין תוכן פון דעם ענין.

ח. נאָך אַ טעם וואָס רש"י ברענגט די ווערטער „רמה בים":

לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן, היות ווי דער מלך איז דער עיקר און דער וואָס באַשטימט דעם מהלך פון דער מלחמה, דעריבער זאָגט דער פסוק „סוס ורוכבו" לשון יחיד, מייַנענדיק דערמיט בלויז פרעה מלך מצרים —

דעריבער איז רש"י מעתיק אויך די ווערטער „רמה בים": ס'איז דאָ ניט נוגע צו אַרויסהויבן דעם מלך באַזונדער, ווייבאַלד דאָ רעדט זיך שוין ניט וועגן גאַנג פון דער מלחמה (כנ"ל סעיף ז'), נאָר וועגן דעם פרט פון „רמה בים" וואָס איז געווען: א) ניט בדרך מלחמה, נאָר דורך „וישב ה' עליהם את מי הים" — איז דער מלך גלייך צו אַלעמען. ב) נאָך דער מפלה פון ה' נלחם לכם.

ועפ"ז איז אויך פאַרשטאַנדיק וואָס רש"י זאָגט „וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים" — בכדי צו מדגיש זיין אַז דער פסוק „סוס ורוכבו" (לשון יחיד) רעדט וועגן אַלע מצריים און ניט בלויז וועגן פרעה'ן.

ט. ווי גערעדט פריער (סעיף ב'), איז ע"פ טבע אוממעגלעך צו זאָגן, אַז אַ גאַנצע שטאָט מיט מענטשן זאָלן זיין „חשובין" בלויז כאיש אחד. טענה'ט במילא דער „בן חמש (למקרא)": אמת, מ'קען פאַרשטיין ווי אַזוי ס'איז מעגלעך די עצם זאָך, אַז חמור ואנשי שכם זיינען ביי שמעון ולוי געווען כאיש אחד, מצד דעם וואָס זיי האָבן דאָס געטאָן ניט מיט זייער נאַטירלעכן כח, נאָר „בכחו של זקן" און ס'איז טאַקע געווען אין אַן אופן פון למעלה מהטבע[37] — אָבער בכדי צו אײַנלערנען אין פשטות אַזאַ אויפטו פאָדערט זיך אַ מקור, אַ משמעות אין תורה, אַז ס'איז געווען

---

37) בב"ר פצ"ט, ז: שלא היו כולם לפני הקב"ה אלא כאיש אחד. ולכאורה, ממה שהשמיט רש"י התיבות „לפני הקב"ה" משמע, שכוונתו היא שהיו חשובין כולם כאיש אחד לגבי שמעון ולוי מצד עצמם, מצד גבורתם

[ואף שמקורו של רש"י לפי' זה הוא „מדרשו" — י"ל: (א) כוונת רש"י ב„מדרשו" היא למדרש תנחומא פרשתנו יו"ד, ומפרש ש„לפני הקב"ה" ו„לפניהם" (שבתנחומא) ב' ענינים שונים הם (והפי' דלעיל שם (ע' 151) הערה 14 אינו אליבא דרש"י). (ב) מקורו של רש"י הוא ממדרש אחר].

אבל, מכיון שע"פ טבע א"א להיות שכל אנשי שכם יהיו נחשבין כאיש אחד (כנ"ל סעיף ב'), מוכרח לומר כבפנים.

ומ"מ משמיט רש"י התיבות „לפני הקב"ה" — כי בפשטות שייך לשון זה רק כשהלוחם הוא הקב"ה בעצמו * (כברש"י בשלח (יד, כג) — ששם (כה) נאמר „כי ה' נלחם להם"), משא"כ בנדו"ד שרק בטרחים היו על [הקב"ה שבא בזכותו —] כחו של זקן.

---

*) או ע"פ בציווי ושליחות הקב"ה (ראה רש"י שופטים כ, א ולעיל ע' 151 הערה 15), משא"כ שמעון ולוי, שהגם שעשו זאת מפני קנאות לה' — עשו זאת בעצמם.

אַזוי: און ס'איז ניט גענוג יסוד צו אויפטאָן דעם חידוש נאָר מחמת דעם אַליין וואָס אין פּסוק שטייט „איש" לשון יחיד.

דעריבער זאָגט רש"י „זהו מדרשו", אַז דער פּירוש איז ניט אינגאַנצן אין דרך הפּשט, נאָר ער איז גענומען פון „מדרש אגדה"[38].

מאָנט אָבער ווידער דער „בן חמש למקרא": דער פּסוק איז דאָך גלאַטער אַז ער האָט אַ פּירוש אויך לויטן דרך הפּשט? ענטפערט אויף דעם רש"י און איז ממשיך: „ופשוטו כו'", אַז אויך ע"פּ פּשט איז דאָ אַ הסבר פאַרוואָס עס שטייט איש ל' יחיד, ווייל דער וואָרט „איש" מיינט „כל אחד (פון אַלע אנשי שכם) לעצמו"; אַז יעדער מענטש באַזונדער איז „באַפּם הרגו", מיטן זעלבן צאָרן; ד.ה. אַזוי שטאַרק איז געווען זייער פאַרדרוס, פון דעם וואָס „נבלה עשה בישראל"[26], אַז אויך נאָכן הרג'ענען דעם רוב פון אנשי שכם האָט זיך זייער „אף" לחלוטין ניט איינגעשטילט, און דער פולער צאָרן, מיטן זעלבן תוקף, האָט אָנגעהאַלטן ביז דעם לעצטן מענטשן פון אנשי שכם.

און אויף דעם ברענגט רש"י אַ דוגמא פון „וילמד לטרף טרף אדם אכל": ווען עס האַנדלט זיך אין סתם אַן איינצלנעם פאַל, וואָס אַ הונגעריקע חי' פאַרצוקט אַן אדם און שטילט איר הונגער, איז ניטאָ קיין מוז — אַז ביים צווייטן מאָל טורף זיין אַ מענטשן זאָל ביי איר זיין די זעלבע צעקאָכטקייט; בעת אָבער „וילמד לטרף טרף", אַז זי איז „איינגעלערנט", איינגעוויינט אין פאַרצוקן מענטשן, דאַן איז זי טורף יעדער מענטשן (באַזונדער) אויפן זעלבן אופן.

י. אָבער אויך דער פּירוש איז זייער שווער. ווייל:

א) עס לייגט זיך ניט אויפן שכל צו זאָגן, אַז די בני יעקב — וואָס „כולן צדיקים"[39] — זאָלן זיין באַהערשט פון אַזאַ שטאַרקן כעס (אַפילו אויב דער כעס איז געקומען פון קדושה, צוליב דעם וואָס „נבלה עשה בישראל") וואָס האָט זיי ניט אָפּגעלאָזט ביזן הרג'ענען דעם לעצטן איש פון שכם.

ב) מיטן וואָרט „איש" ווערט דאָך געמיינט אויך חמור, פּונקט ווי יעדער אַנדערער פון די אנשי שכם (כנ"ל ס"ה) — און וויבאַלד אַז „באַפּם הרגו כל איש שכעסו עליו" (אַלעמען מיטן זעלבן כעס) קומט דאָך במילא אויס, אַז הריגת חמור איז געווען מיט ניט קיין גרעסערן כעס ווי אַלע אַנדערע אנשי שכם —

אָבער פּשטות השכל איז מחייב אָנצונעמען, אַז זייער כעס אויף חמור אבי שכם, צוליב זיין גרעסערע שולד אין דער מעשה, האָט געדאַרפט זיין פיל שטאַרקער ווי אויף די אַנדערע אנשי שכם; און אויך פון דעם וואָס דער פּסוק אין פּ' וישלח[6] איז מפרט באַזונדער „ואת חמור גו' הרגו" (נאָכדעם ווי ער זאָגט „ויהרגו כל זכר"), איז מוכח, אַז ביים הרג'ענען חמור איז געווען דער „הרגו" מיט אַן אַנדערשקייט[40].

און מצד די שווערקייטן באנוגנט זיך ניט רש"י מיטן פירוש פון „פשוטו"

38) המיישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו (רש"י בראשית ג, ח).

39) רש"י וישלח לה, כב.

40) וי"ל שגם מטעם זה מונה הכתוב הריגת חמור ביחד עם הריגת שכם בנו.

און דאַרף אָנקומען צום פי׳ פון „מדר־שו״; אַז דאָס וואָס עס שטייט „איש״ לשון יחיד, איז ווייל „אינן נחשבין כולן אלא כאיש אחד״.

און נאָכמער: היות אַז לויט „פשוטו״ — „באפם הרגו כל איש שכעסו עליו״ — זיינען די שוועריקייטן אינעם פשט גופא כנ״ל, משא״כ לויטן פי׳ „אינן נחשבין כו׳״ בלייבט שווער (בעיקר) בלויז דאָס וואָס ער איז „מדרשו״, דאָס וואָס פון פשטות הכתובים איז ניטאָ קיין אָפענע משמעות אַז אַלע אנשי שכם זיינען געווען כאיש אחד — דעריבער שטעלט רש״י פריער, און ווי אַן עיקר, דעם פי׳ פון „מדר־שו״ [41].

יא. שוין גערעדט מערערע מאָל [42], אַז דאָרט וואו רש״י ברענגט צוויי פירושים און ביידע האָבן שוועריקייטן פון זעלבן סוג, ברענגט ער דאַן אויך אַ דריטן פירוש, וואו עס זיינען ניטאָ אָט די קשיות וואָס ביי די צוויי פריער־דיקע — הגם אַז מאידך גיסא, איז ער פיל שווערער ווי זיי מצד אַן אַנדער פרט.

ובנוגע לענינו: וויבאַלד אַז די שוועריקייט אין די צוויי פירושים איז פון זעלבן סוג — וואָס דער מיין פון „הרגו איש״ (ל׳ יחיד) — סיי לויטן פירוש „ואינן חשובין כולן אלא כאיש אחד״, סיי לויטן פירוש „כל אחד לעצמו באפם הרגו״ — איז ניט מתאים מיט דעם וואָס דער שכל און דער חוש איז מחייב

— וואָלט לכאורה געווען אַן אָרט צו איינלערנען אין „באפם הרגו איש״ אַ דריטן פירוש [43]: אַז ס׳איז געווען אַ פאַל ווען שמעון ולוי האָבן גע׳הרג׳עט סתם אַ מענטשן, ווי די אומנות פון עשו [44] וואָס „חמסתם אותה הימנו״ (ווי רש״י ערקלערט בפסוק שלפניו) — חאָטש דאָס ווערט אין ערגעץ ניט דערציילט, און אויף דעם האָט זיי יעקב מוכיח געווען.

און הגם אַז ס׳איז ניט גלאַטיק צו זאָגן, אַז תורה זאָל דערציילן אַז יעקב האָט זיי מוכיח געווען פאַר אַ מעשה, בעת די תורה דערמאָנט אין ערגעץ ניט אַז דאָס האָט פאַסירט — האָט דאָך אָבער דער פירוש אין זיך אַ מעלה וואָס דוקא לויט אים איז גלאַטיק דער וואָרט „איש״ לשון יחיד.

ובפרט אַז מיר געפינען עד״ז (און מיטן זעלבן לשון) ביי למך, וואָס האָט געזאָגט „כי איש הרגתי״ [45] און תורה (שבכתב) דערמאָנט ניט די פאַסירונג.

און דעם טעם דערויף, וואָס רש״י איז שולל לגמרי דעם פירוש — ביז צו ניט ברענגען אים אפילו אַלס דריטן פירוש — דייטעט ער אָן דורכן מעתיק זיין פאַרן פירוש אויך דעם וואָרט „כי (באפם הרגו איש)״, וואָס לכאו׳ איז ער איבעריק:

דער לשון „כי באפם הרגו איש״ מאַכט קלאָר, אַז דער „באפם הרגו איש״ (איז ניט קיין אָנפאַנג פון אַ נייעם ענין, נאָר ער) קומט בהמשך און „כי״ — אַלס טעם צו „בסודם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבודי״.

און וויבאַלד אַזוי, קען מען שוין ניט לערנען אַז מיט „באפם הרגו איש״

---

41) ראה עד״ז לעיל ע׳ 43 הערה 39.

42) ראה לעיל ע׳ 41.

43) ויתירה מזו: בכוונת תיבת „איש״, ב׳ הפירושים דרש״י אחד הם (כי הם ב׳ טעמים לזה שחמור ואנשי שכם נקראים כאן „איש״ — ל׳ יחיד), והפי׳ דלהלן בפנים הוא פירוש שני. וא״כ, מכיון שפי׳ הראשון (לפי ב׳ הטעמים) אינו גלאַטיק, הו״ל לרש״י להביא פי׳ שני (דלהלן).

44) תולדות כז, מ. (שם כה, כה).

45) בראשית ד, כג ובפרש״י שם.

וועלט געמיינט אַן אַנדער ענין (וואָס זיי האָבן סתם גע'הרג'עט איין מענטשן), וואָרום דאָן וואָלט זיך גע־שטעלט די שאלה[46]: ווי קומט עס אַז אַלס טעם אויף „בסודם אל תבא נפשי גו'" האָט יעקב דערמאָנט (בלויז) דעם פאַל פון זייער הרג'ע־נען איין מענטשן, ניט דערמאָנענדיק דעם פיל האַרבערן פאַל פון זייער אויס'הרג'ענען אַ גאַנצע שטאָט — שכם[47]?

און דערפון וואָס תורה זאָגט דעם לשון „כי באפם הרגו איש", איז רש"י מכריח אַז „אלו חמור ואנשי שכם"[48].

יב. פון דעם וואָס לשון הכתוב לאָזט אַן אָרט פאַר אַ ס"ד[49] — וואָס אויך אַ ס"ד פון תורה איז דאָך תורה מלשון הוראה — אַז שמעון ולוי האָבן אַמאָל גע'הרג'עט נאָך אַ מענטשן, קען מען אַרויסלערנען דערפון אַ הוראה פאַר יעדן איינעם:

בעת איינער ברענגט שאָדן צו אַ צווייטן ח"ו, אפילו ווען דאָס נעמט זיך ביי אים פון קדושה־גענפילן (אַז ער איז אויפגערודערט געוואָרן צוליב אַ סיבה ווי „הכוונה יעשה את אחו־תינו") — קען דורך דעם ביי אים אַנטוויקלט ווערן די מדה פון טאָן שאָדן[50], ביז עס קען זיין אַ קס"ד און אַ חשש אַז ער זאָל דאָס זעלבע טאָן צו נאָך און נאָך מענטשן[51].

ומרובה מדה טובה כו': בעת איינער טוט גוטס מיט אַ מענטשן, אפילו ווען אין אַנהויב טוט ער דאָס (בגלוי[52]) מיט פניות, ווערט ביי אים דורכדעם אַלץ מער איינגעקאָרבט און נקנה די מדת הטוב שבנפשו, ביז ער איז משפיע צו אַלעמען בלויז טוב.

ובמדה שאדם מודד בה מודדין לו[53] — אַז אויך צו אים איז מען משפיע מלמעלה אך טוב וחסד, בכל המצטרך לו, בבני חיי ומזוני, ובכולם — רויחי.

(משיחות ש"פ ויחי, וארא תשכ"ז)

---

46) אבל אין לומר, שהוכחתו של רש"י (שמרמזה בתיבת „כי") היא ממ"ש לפנ"ז „שמעון ולוי אחים (וברש"י שם) בעצה אחת על שכם כו' " — שהרי אפשר לפרש „אחים — בעצה אחת" גם על הריגת איש אחר. ומה שרש"י מפרש שם „על שכם כו' " מיוסד על פירושו ב„כי באפם הרגו איש".

47) לעיל ע' 152 הערה 22, שלאחרי שענו לו „הכוונה יעשה את אחותינו" הודה להם יעקב. ולפי"ז י"ל לכאורה, שלכן לא הוכיחם ע"ז. אבל

א) לפ"ז, גם באם נאמר שהכוונה ב־„הרגו איש" היא על הריגת איש אחר, הרי פשוט שבאם הרגו את מישהו — הי' זה ג"כ מצד ענין של קנאות לה' וכיו"ב, ולמה הוכיחם ע"ז יעקב יותר מאשר על הריגת אנשי שכם.

ב) מכיון שגם מתחלה ידע יעקב שזה ששמעון ולוי הרגו כל זכר באנשי שכם הי' מצד מעשה דינה, ובב"ז אמר להם „עכרתם אותי גו'" — קשה לומר ע"פ דרך הפשט שלאחרי ששמע המענה „הכוונה גו' " הודה להם שעשו דבר רצוי.

48) לכאורה הי' אפשר לומר, שזהו גם הטעם לדיוק לשון רש"י „אלו חמור ואנשי שכם" — בדרך חידוש. אבל דוחק הוא, שהרי גם ב„ברצונם עקרו שור" — מכיון שהתלמיד לא למד עדיין את הכתוב „בכור שורו הדר לו", יכול הוא לטעות ולפרש ששמעון ולוי עקרו פעם שור (או — כפי שאר מפרשים), ובכ"ז אינו כותב „זה יוסף", ולכן מסתבר שהחידוש „אלו חמור כו' " הוא כנ"ל ס"ה.

49) ובפרט ע"פ פי' האוה"ח דמפרש „איש" על יוסף.

50) ראה עד"ז ב„הגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים" (ע' יא), שי"ל שמפני זה אין נוהגין לחטוף האפיקומן. ע"ש.

51) ראה אוה"ת פ' ראה יג, יח.

52) משא"כ מצד פנימיות נפשו — כמובן מפסק הרמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

53) משנה — סוטה ח, ב.